

Психологічні особливості розвитку критичного мислення молодшого школяра

Оксана Дегтяр

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DehtiarOV@krok.edu.ua*

Ганна Скляр

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Найпотрібнішою і найактуальнішою навичкою XXI ст. є навичка критично мислити. В умовах сучасного інформаційного суспільства необхідне вміння критично осмислювати факти та події навколишньої дійсності, аналізувати інформацію, вносити нові ідеї в усі сфери життя, бути вільними від догматизму.

В психології критичне мислення трактується як таке, що сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати інформацію та події і критично їх оцінювати. Критичне мислення виступає як нестандартне, що ґрунтується на можливості бачити і оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій. Це практичне мислення, яке за допомогою теоретичних знань дає можливість ухвалити необхідні рішення. Критичне мислення є способом корекції і ліквідації помилок в процесі мислення особи, яка перебуває в безперервному пошуку. Його складають вміння і навички аналізувати, синтезувати, порівнювати, поєднувати і співставляти факти, робити обґрунтовані висновки, оцінювати.

Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні орієнтуватися у мінливості життя, приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, самостійно оцінювати результати своєї діяльності, мислити гнучко, динамічно, бути здатним адаптувати своє мислення до мислення інших людей. Ці завдання актуальні на кожному віковому етапі, але фундаментом формування критичного мислення є саме молодший шкільний вік.

Не так давно деякі вчені (Ж. Піаже, С. Рубінштейн, В. Штерн та ін.) сумнівалися в можливості розвитку критичного мислення саме у цей віковий період. Вони стверджували, що для учнів початкових класів найбільш характерними є низький самоконтроль, наслідуваність, образність, емоційність мислення тощо. Тому на їхню думку проблема розвитку критичного мислення не є актуальною в даний віковий період. Але в той же час, поступово, у психолого-педагогічній літературі з'являється думка, що формування критичного мислення все ж можливе вже в молодшому шкільному віці. Зокрема, Д. Клустер, якого вважають одним із засновників теорії критичного мислення писав, що «навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду і знань».

Зрозуміло, розумові здібності дітей будуть ще вдосконалюватися при навчанні, але навіть малюки здатні думати критично і цілком самостійно (всі, у кого є діти, прекрасно це знають)» [1.с 10].

Молодший шкільний вік, насамперед, характеризується високим рівнем допитливості, адже провідною діяльністю в цьому віці є навчання. Зацікавленість дітей новими фактами і явищами поступово переростає в навичку пізнання істотних властивостей явищ і предметів. Починають будуватися причинно-наслідкові зв'язки між вчинками та їх наслідками, і як наслідок, здійснюються процеси елементарного аналізу і синтезу. В цей віковий період відбуваються якісні зміни у пізнавальних процесах, процесах мислення і сприйняття, завдяки яким з'являються внутрішні, об'єктивні умови для розвитку критичного мислення. Пізнавальні процеси молодшого школяра стають усвідомленими й довільними. У дітей шестирічного віку відбувається перехід процесу сприймання на вищий рівень – виникає можливість формування еталонів, які ґрунтуються на взаємно підпорядкованих ознаках. Таке сприйняття полегшує процес впізнання і класифікацію на основі не лише візуальних чи інших сенсорних ознак, а й сутнісних характеристик об'єктів. Поступово дитина навчається керувати своїм мисленням. Крім того, у сучасних дітей якісно відрізняється мотиваційна сфера: діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, їх цікавить сенс своїх вчинків, власної діяльності [2. с 9].

Сьогодні важливість розвитку критичного мислення не викликає жодних сумнівів, навіть більше, критичне мислення стало наскрізною компетенцією у новій системі освіти. І разом з креативністю, комунікацією та кооперацією складають сучасну систему компетентностей «4 К».

Сучасна педагогіка може запропонувати велику кількість методів і прийомів для розвитку критичного мислення, які можливо інтегрувати в будь-яку навчальну дисципліну. Серед них можна виділити такі: «Тонкі» і «товсті» запитання, кластер, асоціативний куш, дерево передбачень, таблиця «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізнались», мозковий штурм, ажурна пилка (мозаїка), дискусія, риб'яча кістка, ПРЕС, діаграма Вена, сенкан та інші [3. с. 44].

Розвиток критичного мислення, як і будь-якої іншої навички передбачає системну роботу у цьому напрямку. Молодший школяр найбільше взаємодіє з батьками та педагогом, тому важливо щоб між ними була сформована співпраця, адже це допомагає створити об'єднану платформу для успішного розвитку особистості.

Системний підхід до розвитку критичного мислення передбачає комплексну роботу у низці напрямків. По-перше, важливо враховувати індивідуальні особливості дитини. Кожна дитина розвивається індивідуально, і підхід до її навчання та розвитку має бути гнучким та адаптованим до потреб кожної конкретної особистості.

По-друге, важливо створювати стимулююче середовище. Педагоги та батьки можуть заохочувати пізнавальний інтерес, сприяючи вираженню дитиною своїх думок, постановці запитань та самостійному пошуку відповідей.

По-третє, розвиток критичного мислення вимагає регулярності та системності. Необхідно включати як у навчальний процес, так і в повсякденне життя, різноманітні завдання, які стимулюють аналіз, обговорення та самостійне вирішення проблем. Також важливо надавати дітям змогу застосовувати отримані знання у різних сферах життя.

Вцілому, розвиток критичного мислення - це довготривалий та багатогранний процес, який потребує системності та уваги до кожної дитини. Системний підхід, взаємодія з батьками та використання методів та прийомів з розвитку критичного мислення допомагають молодшим школярам стати критично мислячими та самостійними особистостями.

Список використаних джерел

1. Мисечко О. Є. Психолого-педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів при вивченні іноземної мови. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наукових праць*. 2003. II (5). Р. 237–242. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23956/> (дата звернення: 09.01.2023).
2. Тягло О.В. Критичне мислення в дії, або досвід критичної рецензії. *Постметодика*. 2017. №1. С. 8–13.
3. Пометун О. І. *Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: нав. метод. посіб./ О. І. Пометун. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. – 192 с.*